

ELEMENTE STRUCTURALE ȘI INTERVENȚII NECESARE ÎN VEDEREA RESTAURĂRII PALATULUI APOR

Starea actuală de sănătate a monumentului ridică mari semne de întrebare referitor la ființarea acestuia. Această situație este cauzată de îmbătrânirea firească a materialelor participante la realizarea monumentului, cu implicații directe asupra componentelor sale structurale și a elementelor de identitate stilistică. Alături de fenomenul normal al îmbătrânirii firești, intervenția neavizată a omului cu materiale și tehnici de lucru incompatibile monumentului a generat și condus într-o mare măsură la degradarea acestuia. Cumulat la această situație, lipsa unui beneficiar de folosință din ultimii ani a favorizat accentuarea degradării monumentului.

Starea de sănătate a elementelor componente

Sondajele efectuate pe latura principală a monumentului, respectiv de o parte și alta a intrării principale, ca de altfel și asupra laturii de vest, pun în evidență o infrastructură realizată din cărămidă și blocuri de gresie calcaroasă rezultată din exploatarea de carieră. Liantul folosit, mortarul din var cald, nisip și cărămidă pisată, este identic cu cel întrebuintat la edificarea fortificației Vauban din Alba Iulia, monument contemporan cu extinderea barocă a palatului Apor. Materialele participante la realizarea infrastructurii, cărămidă medievală de o foarte bună calitate, gresie calcaroasă provenită din carierele de la Ighiu și, nu în ultimul rând, calitatea deosebită a mortarului din var cald au asigurat până în prezent o bună comportare a infrastructurii, cu excepția laturii de nord care atât ca infrastructură cât și ca element elevat se constituie într-o bună parte din zidul de incintă al fortificației romane și medievale.

Adâncimea sondajului martor din stânga intrării principale până la peste 2,8 m. pune în evidență un arc de cărămidă sprijinit pe stâlpi masivi din același material, care ființează în prezent ca infrastructură pentru extinderea din faza barocă a palatului, posibil concepută în această manieră. Prezența acestor elemente oferite de sondajul martor, poziționarea lor în plan, corespunde într-un fel turnului de poartă a fortificației medievale înglobat în palatul inițial, dar a cărui latură sudică este retrasă cu aproximativ 5 m. față de extinderea barocă care încalcă acest posibil vestigiu din secolul al XVI-lea. Ipoteza creării unei infrastructuri pe arce semicirculare pentru fundarea barocă, tehnică folosită la infrastructurile fortificațiilor medievale (cetatea Aiudului)¹, nu corespunde aici ca tehnică, întrucât dezvoltarea arcului de cărămidă identificat depășește de aproximativ trei ori amplitudinea segmentelor de arce semicirculare ale fundațiilor medievale practicate în secolele anterioare. În situația dată, această infrastructură bine conservată aparține fie turnului de poartă al fortificației medievale din secolul XVI sau unor construcții anterioare edificării palatului Apor, fie ca și infrastructură inițial concepută pentru extinderea de factură barocă.

Elementele portante ale palatului realizate din zidărie mixtă prezintă o stare satisfăcătoare de sănătate, acolo unde intervenții neavizate ale omului nu se pun în evidență. Acestea au fost concepute ca elemente de zid continuu, capabile să suporte sistemul de boltire pentru parter și etaj prin bolți semicilindrice cu penetrație și bolți în cruce, elemente portante în care au fost practicate deschiderile de uși și ferestre interioare amplasate pe axa est-vest a palatului în sistem amfiladă, precum și pentru ritmul deschiderilor de fereastră a pereților de pe laturile sudice și nordice ale palatului din prima lui fază de factură renașcentistă. Extinderea din faza barocă păstrează vechea compartimentare, modificând doar dimensiunile deschiderilor de fereastră existente în faza inițială a palatului. Deschideri de fereastră și fragmente de ancadrame cu profilatură de Renaștere se pun în evidență pe latura de sud a palatului, la parterul acestuia, respectiv fațada principală. Decapările executate asupra paramentului fațadei sudice a primei faze a palatului furnizează date și asupra dimensiunilor și ritmului acestor deschideri de fereastră, alături de fragmente de ancadrame prezente sporadic la câteva din aceste deschideri, înzidite în faza de extindere barocă a palatului.

Sistemul de boltire rezultat în urma cercetării de parament

Studiul de parament pune în evidență, pentru parter și etaj, numeroase intervenții improprie, care au condus la pierderea totală a unor valoroase elemente cu rol structiv și decorativ. Singurul element bine

¹ Gh. Anghel, *Fortificații medievale de piatră din secolele XIII-XVI*, Cluj-Napoca, 1986, p. 67.

conservat ca structură inițială este pivnița palatului, care a înglobat și elementele turnului de poartă a vechii incinte medievale din secolul al XVI-lea.

Pivnița se dezvoltă planimetric sub întregul palat inițial, construit între anii 1670-1690 și este acoperită cu bolți semicilindrice din cărămidă dezvoltate pe axă est-vest. Se pune în discuție doar consolidarea ulterioară realizată printr-un arc de cărămidă în compartimentul S.05 conform planșei A1, corespondent pavimentului încăperii de la P.07 (planșa A2) din cadrul parterului.

Parter și etaj, încăperile interioare

În prezentarea parterului vom pune în discuție încăperile începând de la vest spre est (planșa A2). Încăperea E.18, dezvoltată pe axa ei longitudinală nord-sud, este boltită semicilindric, cu două penetrații la limita sa sudică și nordică. Încăperea face parte din faza de extindere a palatului, operație executată între anii 1711-1736². În susținerea acestei afirmații probează amplasarea acesteea și dispoziția sa planimetrică. Limita sa sudică dezvoltată pe axa nord-sud, se situează în același plan cu dezvoltarea planimetrică a corpului de capăt din partea stângă a fațadei principale, rezultat odată cu extinderea de factură barocă necesară realizării scării de onoare. Boltirea semicilindrică cu penetrații pentru această încăpere, realizată în această perioadă, conduce de altfel la confirmarea cercetărilor de parament, efectuate la nivelul parterului și etajului, cercetare care evidențiază pentru întreg palatul folosirea sistemului de boltire semicilindric cu penetrații, soluție adoptată de rolul funcțional pe care îl oferă spațiul destinat boltirii în prima etapă de realizare a palatului.

Este de altfel cunoscut că bolta în cruce frecvent folosită pentru camerele de locuit a constituit elementul de bază pentru construirea bolților cu penetrație. Bolta cu penetrație este o derivată a bolților simple, care prezintă particularitatea intersectării zonelor de periferie cu forme semicilindrice sau conice care descriu pe pereții adiacenți conturul unor lunete. Uneori aceste intersectări au un rol strict funcțional, pentru a degaja spațiul necesar unei ferestre sau uși, alteori cu precădere la monumentele din secolul XVII-XVIII, au un caracter decorativ³.

Structiv, bolta semicilindrică se sprijină la părțile lungi pe suport de zid continuu. Această caracteristică impune deschiderile de fereastră și uși pe pereții mici ai spațiului destinat boltirii. Acest sistem însă nu anulează o altă amplasare în momentul când deschiderile de uși și ferestre obligă abaterea de la această caracteristică, fie pentru rezolvarea funcțională a încăperii, prin spațiul destinat deschiderilor de fereastră, sau cel practicat pentru dispoziția în amfiladă a încăperilor cu uși amplasate în partea mediană a fiecărui zid de compartimentare. Într-o astfel de conjunctură apare pentru această perioadă bolta semicilindrică cu penetrații. Raportat la palatul Apur, întregul sistem elevat supratran al palatului se transformă în element portant, atât pentru sistemul de boltire, cât și pentru susținerea șarpantei și învelitoarei. Încăperea P.16 (planșa A2) are o boltă semicilindrică cu penetrații care este amplasată în corpul principal al palatului nu face parte din extinderea de factură barocă a acestuia. Deci inițial a fost adoptat acest sistem de boltire. Faza barocă a palatului nu face decât să permanentizeze tradiția secolelor XVII-XVIII în acest domeniu. Tot la această încăpere se poate stabili și amplitudinea sistemului de boltire pentru întreg parterul. Încăperea P.10 păstrează pe pereții săi estic și vestic urme de console pentru un sistem de boltire cu penetrații. Peretele de vest are prezent în parament, la jumătatea sa, un ancadrament dreptunghiular cu profilatură renascenistă destinat unei uși de acces cu camera învecinată. În prezent se pune în evidență un plafon drept, din lemn, distrus. Acest plafon este rezultatul intervențiilor neizbutite de la sfârșitul veacului al XIX-lea - începutul secolului XX, operație executată și pentru restul încăperilor, respectiv P.09, P.08, unde, de această dată se pun în evidență plafoane pe bolțișoare realizate dintr-o structură de grinzi metalice și cărămidă, iar pentru P.07, P.06 și P.05 plafon drept pe grinzi de lemn, rodul aceleiași intervenții din perioada amintită. Prezența însă a urmelor de lunete și nașteri de boltă identificate pe unii pereți de compartimentare de la parter atestă pentru întreg parterul sistemul de boltire semicilindric cu penetrații păstrat în P.18 și P.16.

Etajul corpului principal al palatului inițial, raportat la sistemul de boltire este și mai concludent. Trei din încăperile sale păstrează bolți cu penetrații (planșa A3), indicativele E.08, E.07, E.06. Sala mare

² Gh. Anghel, *Despre fortificația bastionară din secolul al XVIII-lea de la Alba Iulia*, în *Apulum*, XXIII, p. 254-257, fig.3.

³ V. Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976, p. 63.

a etajului (E.05) deși în prezent are un plafon drept, peretele său care o delimitează de E.04 prezintă urmele unor lunete și ale unor console. Situația este similară și pentru E.04 - boltă semicilindrică cu penetrații.

Din planurile cu referire la fortificația Vauban întocmite de locotenent colonel von Weis și generalul Böhn, în care sunt consemnate planimetric principalele imobile din cetate, în diferite etape de existență, reiese că parterul cu încăperile P.17 și P.19 din planșa A2 și la etaj E.17 și E.18 din planșa A3, sunt corespunzătoare extinderii de factură barocă a palatului și care de asemenea purtau bolți semicilindrice cu penetrații, similare încăperilor E.08, E.07 și E.06 din planșa A3. Dezvoltarea planimetrică a acestor imobile cu raportare directă la palatul Apor furnizează date de netăgăduit privind etapele de construcție ale acestor extinderi. Facem această afirmație în susținerea rezolvării aceleiași sistem de boltire și pentru planul în L al extinderii palatului, dispoziție planimetrică al acestuia consemnată în harta întocmită de Böhn în 1736, deși studiul de parament nu furnizează date relevante în acest sens. Intervențiile de la sfârșitul secolului al XIX-lea să fi fost atât de severe? Extinderea de la sfârșitul secolului XIX care se concretizează în planșa A4 prin încăperile P.21, P.20, P.22, P.15 și E.19, E.20, E.13, E.21, E.22, E.23, planșa A5, par să nu aibă nimic comun cu palatul propriu-zis și cu extinderile lui din faza barocă. La această dată se practică cu siguranță și intervențiile improprii din corpul principal, atât pentru parter cât și pentru etaj. Ulterior, în deceniile veacului trecut și începutul acestuia se realizează corpul destinat grupului sanitar, iar mai târziu coșul destinat centralei termice, și una și alta amplasate pe latura de nord a palatului. Sistemul lor de racordare la planimetria și elevația inițială a palatului, defectuoasa lor realizare au condus la ieșirea din verticalitate a unei părți de element portant din latura nordică a palatului.

Intervenții necesare

În vederea restaurării fațadelor palatului în care să fie evidențiată faza de renaștere și de extindere barocă a acestuia se vor executa următoarele:

- Intrarea principală se va restaura conform informațiilor furnizate de fotografia-document nr.20 (fig.1). Reîntregirile necesare se vor efectua asupra blazonului și decorului arhitectural al acestuia, se vor realiza prin executarea volumelor necesare la întregirea heraldică, ca de altfel și a profilaturilor ancadramentului de ușă din calcar provenit din cariera de la Ighiu.

- Cele două ferestre existente prezente, practicate de o parte și de alta a decroșului intrării principale, se vor reface la dimensiunile și profilatura inițială, conform informațiilor furnizate de parament și a datelor care rezultă din fotografia-martor nr.20. Ancadramentele se vor executa din calcar provenit din cariera de la Ighiu, carieră care a furnizat inițial acest material atât pentru faza renașcentistă cât și pentru cea barocă a palatului, conform informațiilor furnizate de documentele de epocă.

- Pentru deschiderile de fereastră ale corpurilor de capăt existente la etaj se va folosi ca martor ancadramentul existent în corpul de capăt din partea stângă a fațadei. Această profilatură poate fi folosită la restaurarea deschiderii de fereastră a corpului de capăt din partea dreaptă a fațadei ca și pentru întregul ritm al deschiderilor de fereastră ale etajului de pe latura nordică și pentru etajul laturii de vest a extinderii în L. Precizăm că acest ancadrament de fereastră martor este situat la etajul corpului de capăt din partea stângă din imediata vecinătate a racordării lui cu extinderea în L a palatului.

- Cele două deschideri cu arc semicircular amplasate la parter, de o parte și de alta a decroșului intrării principale și care corespund coridorului rezultat din extinderea barocă, vor pune în evidență stâlpi din calcar cu decor geometric la fața lor exterioară și cu profilatura care le marchează imposta la partea lor interioară. Arhivolta arcului în semicerc se va realiza din tasele de calcar cu profilatura posibil de identificat pe desfășurarea acesteia. Bolțarul de cheie prezent poate stabili numărul bolțarilor și dispunerea acestora pe desfășurarea percepută a arhivoltei.

- În paramentul exterior se vor evidenția profilurile identificate pe latura de nord a palatului, pietrele de talie de la colțuri, ca și rostul de adosare al corpului de capăt din partea dreaptă a intrării principale. Tot pe fațada de nord se va evidenția deschiderea realizată din gresie calcaroasă, deschidere care a aparținut vechii porți a fortificației medievale înglobată în palatul Apor în prima sa fază. Cornișa va păstra profilatura existentă în partea dreaptă a fațadei principale de factură barocă.

- Tot pentru latura nordică a Palatului se pot evidenția fragmente de ancadrament din goticul târziu, situate la etajul superior, precum și un lăcaș de tragere, de tipul unei chei inversate, localizat la nivelul golurilor de aerisire ale subsolului. Fragmentele amintite, cu rol de ancadrament, ca de altfel și

lăcașul de tragere, au fost realizate din calcar și se vor evidenția în fila noului parament realizat din mortar de tip medieval.

- La parterul palatului, fereastra existentă de o parte și de alta a intrării principale, consemnată de fotografia-martor nr. 20, se va extinde și la parterul corpului în L, atât ca dimensiune cât și ca profilatură; la fel pentru nord, elementii de decor vor fi realizați din calcar. Pentru racordul tuturor ancadramentelor se va folosi sistemul de îmbinare clasică prin vergea de metal prinsă în plumb.

- Sistemizarea pe verticală se va executa la 0,25 m. sub deschizăturile de aerisire a pivnițelor prezente pe latura nordică a palatului. Această cotă a sistemizării pe verticală, posibil de identificat doar după aceste repere, se va extinde asupra întregului perimetru al palatului.

- La interior se va executa după decaparea în totalitate a tencuielilor vechi și tratarea peretelui împotriva atacului fungic extins pe mari suprafețe, o tencuială nouă din mortar din var-nisip cu adaos din cărămidă în procent de 15%. Această tencuială va realiza un parament neted la filă care nu va urmări sinuozitățile și ieșirile din verticalitate ale zidăriei portante. Va crea o suprafață perfect plană, atât pe orizontală cât și pe verticală. În acest parament de interior se vor executa cu maximă rigurozitate colțurile deschiderilor de ferestre și uși, ca de altfel și muchiile rezultate din sistemul de boltire semicilindrică cu penetrație. Granula de nisip și de cărămidă pisată se va încadra între 1-3 mm element care va permite o bună respirație a zidăriei și după retencuirea nouă (la muchii și colțuri se poate folosi un mortar la care granula scade în dimensiuni în vederea realizării a acurateții muchiilor menționate anterior).

- Se vor executa pavimente din materiale calde, atât pentru parter cât și pentru etaj. Coridorul parterului cât și cel al etajului s-ar preta la un paviment din cărămidă. Restul încăperilor vor putea avea pavimente din parchet sau dușumea.

- La interior, pentru fațada sudică aparținând primei faze de Renaștere a palatului se vor marca în paramentul nou realizat toate ancadramentele de factură renașcentistă identificate în urma decapării. Tot la interior se va adopta sistemul de boltire - boltă semicilindrică cu pereții atât la parter cât și la etaj.

- Refacerea scării de onoare potrivit elementelor martor fragmentate recuperate și care reprezintă mâna curentă, baluștri și elemente prismatice decorate floral-geometric care susțin mâna curentă. Piese componente pot fi realizate din calcar provenit din cariera menționată anterior, redeschisă în prezent de Episcopia Romano-Catolică. Piese componente vor fi reamplasate în locurile inițiale evidențiate prin păstrarea în întregime a bazei balustrării acestei scări.

- Curățirea profilaturilor de factură renașcentistă și barocă existente atât la interior, cât și la exterior prin comprese succesive cu pastă de celuloză.

- Elementele de tâmplărie pentru uși și ferestre vor adopta concepția celor prezente în palatul Brukenthal din Sibiu. Pot fi realizate din lemn de stejar sau rășinoase, de preferat stejarul.

- În vederea unei bune conservări și prezentări în timp a intervențiilor de restaurare executate asupra acestui palat, se vor înlătura în totalitate sursele de atac biologic care marchează prezența acestuia. Colectarea și îndepărtarea din interiorul monumentului și imediata lui vecinătate a materialelor rezultate în urma decapărilor (tencuieli vechi, pardoseli necompatibile și lemn infestat de *Merulius lacrimans* și ciuperci xilofage prezente în general pe lemn, ca de altfel atacul marcat de *Merulius* extins asupra totalității celorlalte materiale rezultate din decapare). Izolarea acestora în pungi de plastic care urmează a fi îngropate în pământ, iar lemnul infestat cu *Merulius lacrimans* ars.

TOMA GORONEA

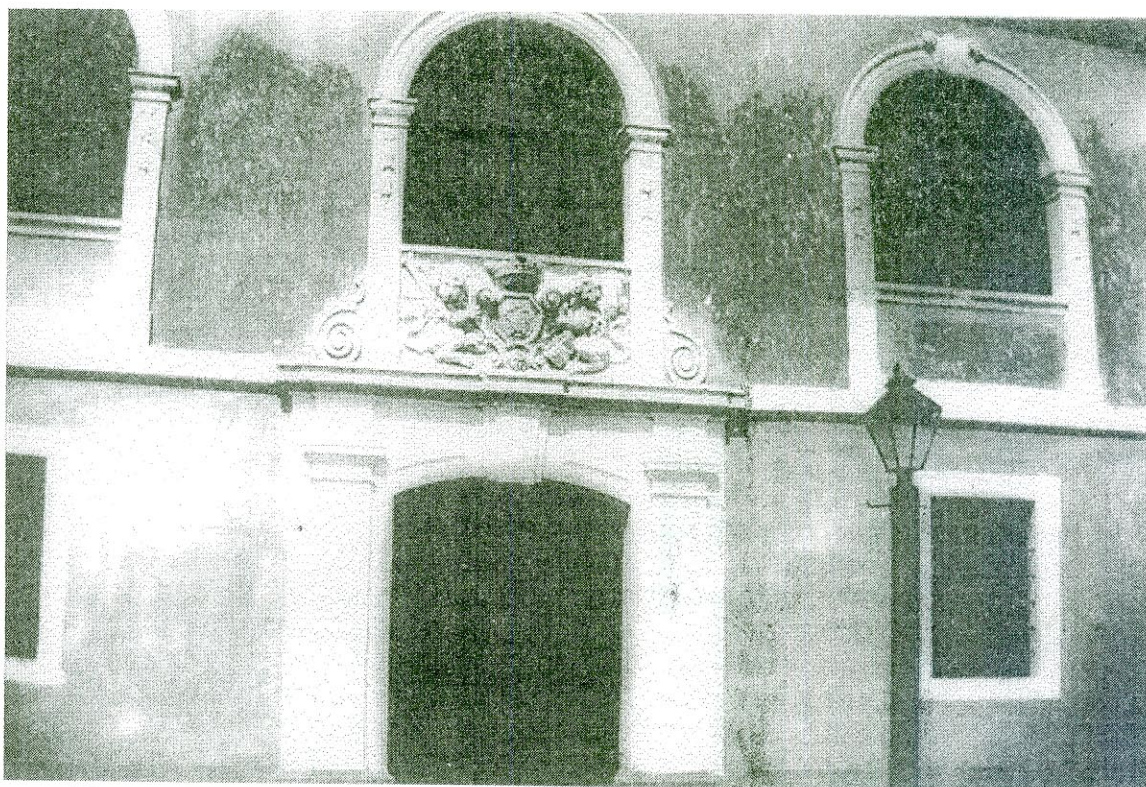
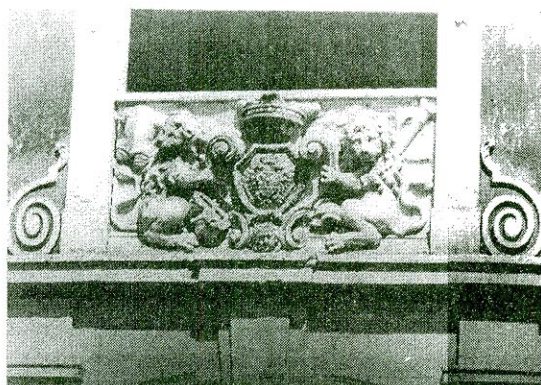
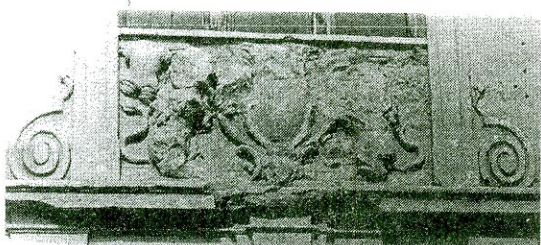


Fig. 1. Ancadrament și blazon heraldic al intrării principale. (Fotografia-martor nr. 20)



a) fotografia-martor nr. 20



b) starea actuală

Fig. 2. Detaliu blazon heraldic

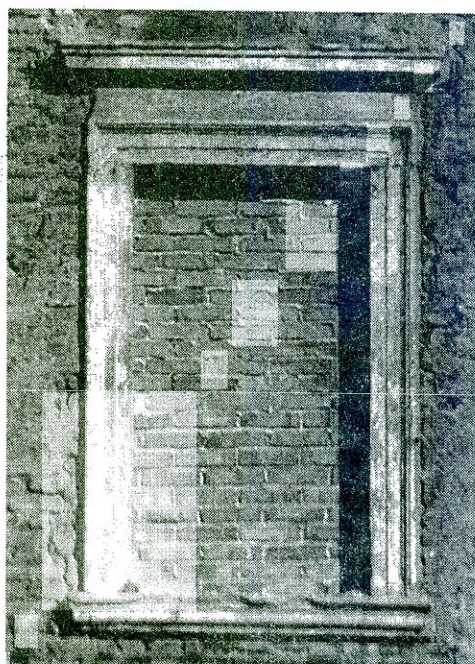
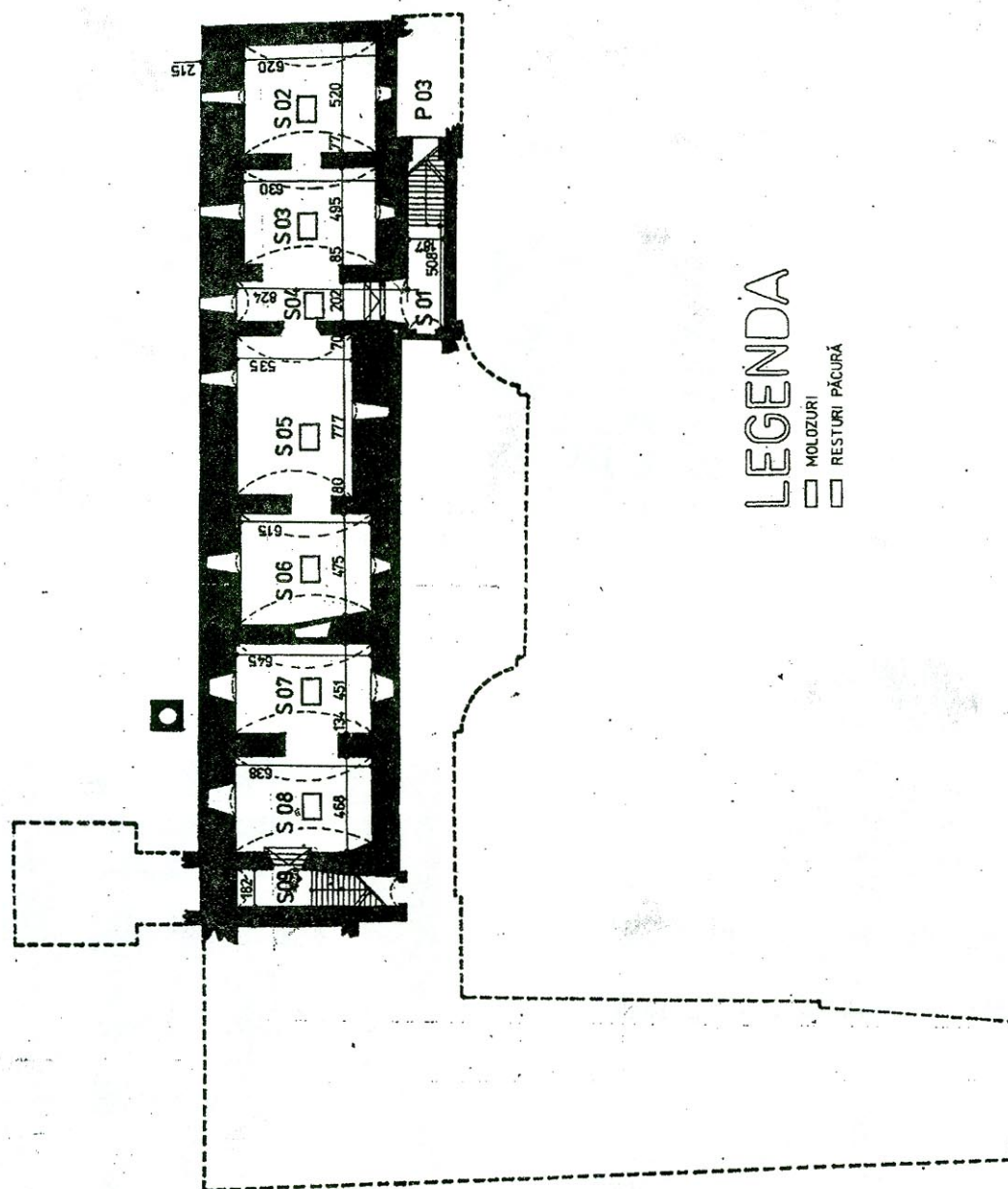
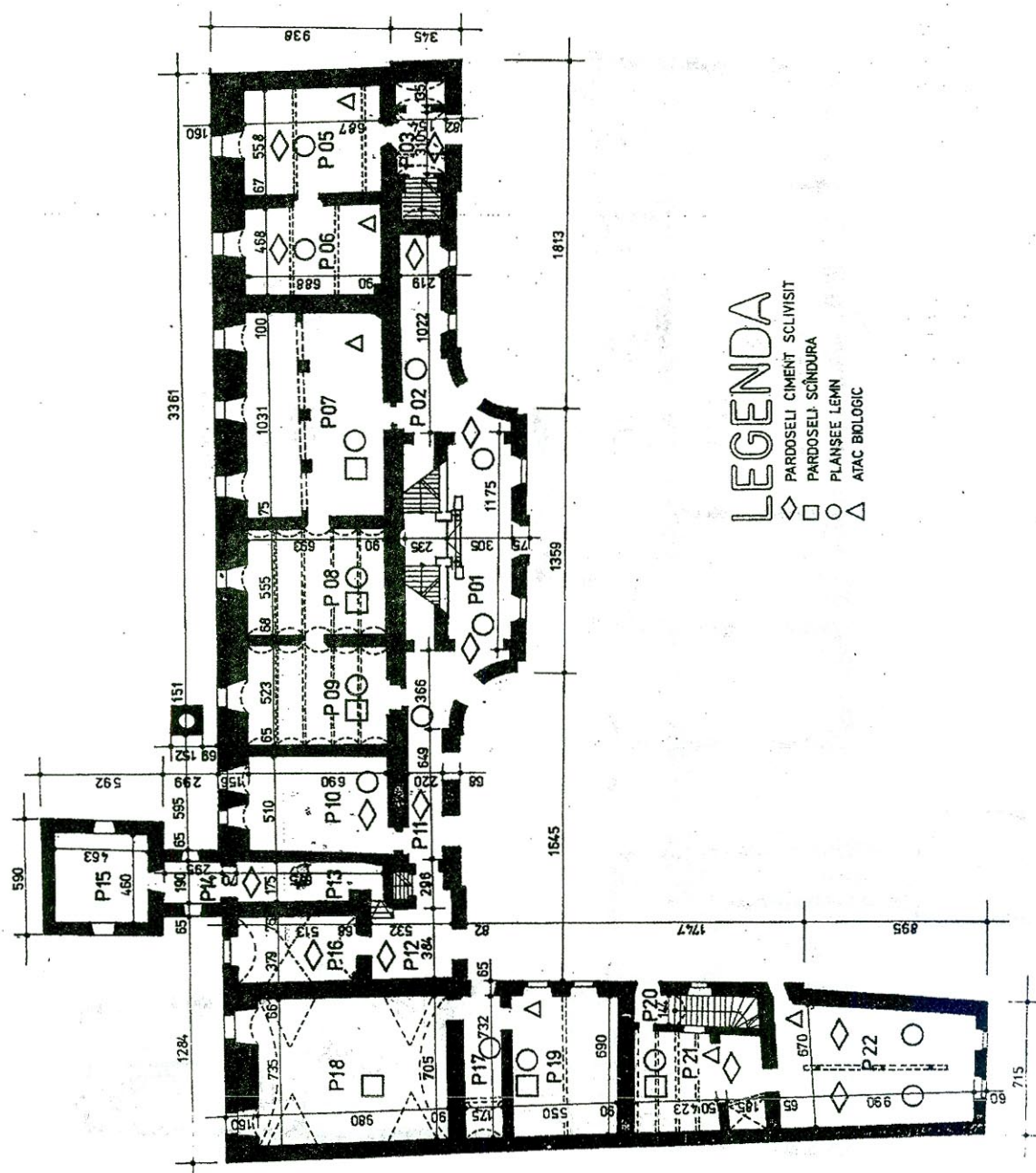


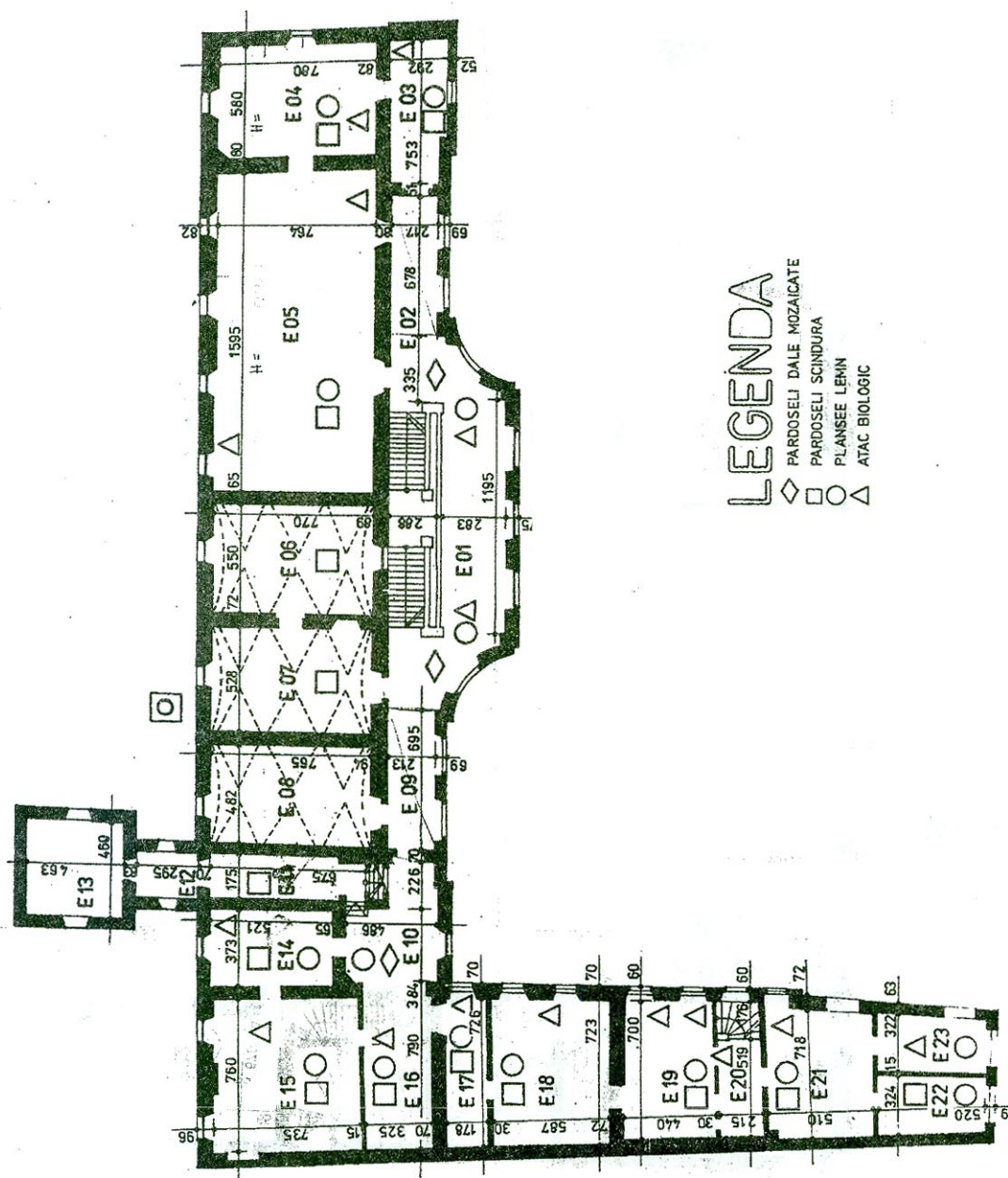
Fig. 3. Fereastră faza barocă



Planşa A1. Plan subsol



Planșă A2. Plan parter



Planșă A3. Plan etaj.

ÉLÉMENTS STRUCTURAUX ET INTERVENTIONS NÉCESSAIRES EN VUE DE RESTAURATION DU PALAIS APOR

RÉSUMÉ

L'analyse de parement poursuit la détermination des principaux matériaux dont le monument est réalisé: infrastructure, éléments d'élévation périmétrales et aussi les éléments structuraux et d'identité représentatifs pour l'ordre auquel l'édifice est encadré.

L'étude de parement relatif au niveau de l'infrastructure vient se compléter heureusement avec les données offertes par les fouilles archéologiques concernant la qualité des matériaux, la technique de construction et la datation de cette première phase du bâtiment.

En ce qui concerne le parterre et le premier niveau, grâce à la même analyse on a pu établir le développement planimétrique. Par conséquent, dans la première phase on met en évidence un plan rectangulaire qui soutient une construction de la Renaissance transylvaine tardive à laquelle on adjoint à la seconde moitié du XVIII-ème siècle une extension baroque sur le côté sud.

Quant aux éléments structuraux, la même méthodologie permet la détermination du système de cintrage pour le callier, le parterre et le premier niveau: voûtes en berceau, voûtes à croisée, planchers.

Les éléments stylistiques, l'alternance creux-pleins, font aussi l'objet de cette étude, ce qui nous a rigoureusement révélé la disposition des ouvertures des fenêtres et des portes initiales, les modifications ultérieures, tel que les éléments originaux d'encadrement, soit de la phase Renaissance, soit du Baroque.

C'est à la même occasion qu'on a pu identifier l'ampleur des dégradations installées sur les principaux éléments structuraux et décider les techniques de leur restauration.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Encadrement et les armoiries héraldiques de l'entrée principale.

Fig. 2. Détail des armoiries héraldiques.

Fig. 3. Fenêtre phase baroque.

Planche A1: Plan sous-sol.

Planche A2: Plan rez-de-chaussée.

Planche A3: Plan étage.